

Ф. К. / 10/11

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

**І. М. Школа, А. А. Вдовічен,
Т. М. Ореховська та ін.**

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ НЕВИРОБНИЧОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

*Монографія за редакцією
д. е. н., проф. Школи І. М.
та к. е. н., доц. Вдовічена А. А.*

Чернівці
Книги – XXI
2008

УДК 338.46(477.85)
ББК 65.9(4УКР-44ЕН)49
С 833

Рекомендовано Вченою радою Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ протокол № 4 від 4 лютого 2008 р.

Рецензенти:

Лапко О.О., доктор економічних наук, професор;
Новицький В.Є., доктор економічних наук, професор;
Мокій А.І., доктор економічних наук, професор

Школа І. М., Вдовічен А. А., Ореховська Т. М. та ін.

С 833 **Стратегія розвитку підприємств не виробничої сфери регіону:**
Монографія / За ред. І. М. Школи, А. А. Вдовічена. – Чернівці:
Книги – XXI, 2008. – 288 с.

ISBN 978-966-2147-33-9

У монографії на основі системного аналізу і прогнозних оцінок, побудови прогностичних сценаріїв і моделі розвитку структурних складових не виробничої сфери визначено пріоритетні напрямки формування та функціонування регіону на прикладі Чернівецької області. Реалізація запропонованих рекомендацій значно посилить місце й роль Буковини в системі національної економіки і дасть змогу підвищити рівень життя населення регіону.

Для студентів, аспірантів, викладачів і фахівців, які досліджують проблеми підвищення ефективності й функціонування підприємств не виробничої сфери.

ББК 65.9(4УКР-44ЕН)49

Авторський колектив:

І. М. Школа, А. А. Вдовічен, Т. М. Ореховська, О. П. Корольчук,
В. Ф. Кифяк, Л. А. Гомба, Е. О. Грицюк, В. В. Полянко, Л. П. Василенко,
Л. В. Гут, Т. І. Головачук, О. М. Бурдяк, І. В. Бутирська, О. В. Бурдяк,
Р. В. Кравчук, О. В. Бабінська, І. Д. Козменко, М. А. Москальов,
В. А. Чичун, Н. М. Коваль, Я. І. Виклюк, Л. Т. Савицька, О. Д. Попович,
Н. М. Попович, О. В. Михайловська, А. В. Козменко.

ISBN 978-966-2147-33-9

© Школа І. М. та ін., 2008

© Книги – XXI, 2008

РОЗДІЛ 8

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ РИНКІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

8.1. Регіоналізація фінансових відносин як передумова формування фінансових ринків

В умовах ринкової економіки фінансовий ринок є важливим каналом фінансування економіки. Реагуючи на її потреби, він виконує роль своєрідного „фундаменту” економічної системи країни. Процеси регіоналізації економічних відносин передбачають створення та розвиток у регіонах країни власних (локальних) фінансових систем та, відповідно, і регіональних фінансових ринків.

Для ефективного регіонального менеджменту важлива інформація про джерела і масштаби утворення фінансових ресурсів у регіоні; напрями їх використання; канали відпливу за межі регіону, розміри сальдо за зовнішніми потоками фінансових ресурсів тощо. Щоб вміло користуватися фінансовими важелями впливу на економічні процеси, місцеві, регіональні та державні органи економічного регулювання повинні чітко відстежувати й контролювати фінансові потоки, зони нестачі та полюси концентрації фінансових ресурсів. Необхідно стимулювати внутрішній попит на фінансові ресурси, щоб вони не „витікали” з території регіону.

Поняття фінансових ресурсів території (регіону, муніципалітету). Фінансові ресурси території в найбільш вузькому їх розумінні включають прибуток, інші елементи чистого доходу юридичних осіб регіону та амортизацію основних фондів території без амортизації житлового фонду, будівель і споруд органів державної влади. Основними статтями *дохілової частини* фінансових балансів територій є прибуток, податок на додану вартість, акцизи, надходження позабюджетних фондів, прибутковий податок із громадян, доходи держбюджету від зовнішньоекономічної діяльності. У *видатковій частині* показуються бюджетні інвестиції, дотації та інші надходження з держбюджету (в т. ч. на соціально-культурні заходи), витрати на утримання державного апарату, витрати підприємств із прибутку.

При більш широкому розумінні фінансових ресурсів регіонів у них включаються доходи домогосподарств. У такому випадку в

доходній частині фінансового балансу місце статті прибуткового податку з населення займають доходи населення, у видатковій частині з'являється стаття роздрібного товарообороту (еквівалент для населення статті витрат підприємств). У такій формі фінансовий баланс більш наочний і очевидний. У найбільш широкому трактуванні фінансових ресурсів території їх об'єкт пов'язується з валовими доходами суб'єктів економіки регіону. Адекватною формою статистичного відображення фінансових взаємовідносин у цьому випадку виступає так званий матеріально-фінансовий баланс, до якого включені бюджети всіх основних суб'єктів економіки регіону в їх природній формі.

Матеріально-фінансовий баланс розробляється в розрізі суб'єктів економіки регіону, серед яких, поряд з галузями матеріального виробництва і нематеріальних послуг, окремо виділяються банківсько-фінансова сфера, держава і населення. У широкому розумінні цей баланс включає таблиці двох типів:

- 1) баланс капіталу;
- 2) баланс потоків.

Баланс капіталу дає повну й достовірну інформацію про стан економіки регіону (на конкретну дату), включаючи такі нетрадиційні для регіону узагальнюючі показники, як власний капітал, зовнішній борг, сумарні активи тощо. Баланс потоків, або безпосередньо матеріально-фінансовий баланс регіону (у вузькому розумінні), показує зміни економіки регіону за рік (із використанням фактичних цін).

Особливості процесу регіоналізації фінансових відносин в Україні. Фінансові відносини між центром і регіонами здійснюються у двох основних напрямках:

- а) шляхом розподілу між ними державних податків та інших платежів;
- б) шляхом додаткових надходжень у регіони коштів держбюджету у вигляді бюджетних трансфертів.

На сучасному етапі при плануванні бюджетного процесу в Україні відсутній єдиний конструктивний методичний підхід до визначення регіональних квот на бюджетні трансферти. При розподілі останніх залишається сильним суб'єктивний фактор.

В економічній діяльності суб'єктів ринкової економіки дедалі більшу роль починають відігравати її фінансові аспекти. Фінансові ресурси стають основними обмежувачами масштабів виробництва і

Особливості організації територіальних ринків фінансових послуг

споживання, різні фінансові інститути визначають положення суб'єктів економіки та ринку і напрямки господарської діяльності. Процеси децентралізації фінансової системи, що здійснюються в країнах із перехідною економікою, передбачають поступове перенесення основного обсягу соціальних витрат на місцевий та регіональний рівні.

Фінансові ресурси регіонів в Україні визначаються виробленим у розрахунку на душу населення національним доходом, оскільки фінансові надходження забезпечуються, насамперед, з доходів економічних суб'єктів. Потребу у фінансових ресурсах регіонів розраховують на основі фактичного рівня витрат. Водночас існують суб'єктивні відмінності в розмірах території, географічному положенні, кліматі, економічній структурі регіонів. Фактичні витрати, з одного боку, можуть не охоплювати завдань, які не виконуються через відсутність коштів, а з іншого – вони можуть зростати при нецілових витратах. Окрім того, за рівнем витрат не можна визначити, наскільки жителі регіону забезпечені суспільними благами.

8.2. Теоретичні засади територіальної організації фінансового ринку

Виходячи з того, що *система* – це сукупність елементів, внутрішні зв'язки між якими більш сталі, ніж зв'язки з елементами іншої системи, та яка має характерну інтеграційну ознаку, то національний фінансовий ринок – це централізована, саморегулююча система регіональних і місцевих фінансових ринків, взаємопов'язаних між собою в рамках загальнонаціонального ринку. Розвиток національного фінансового ринку зумовлюють сформовані на базі фінансових ресурсів регіону регіональні фінансові ринки – відносно самостійні структурні елементи саморегулюючої системи національного фінансового ринку з чітко визначеною інтеграційною ознакою, що відіграють важливу роль у перетворенні заощаджень в інвестиції й перемищенні грошей і капіталу з метою більш ефективного їх використання та зміцнення фінансової бази регіонів.

Формування регіональних фінансових ринків і створення умов для їх функціонування – проблема надзвичайно важлива. Її розв'язання потребує як глибоких наукових розробок, так і практичних дій із боку держави, місцевих громадських організацій і суспільства в цілому щодо

чіткого наукового обґрунтування методологічних основ організації фінансового ринку та його просторового збалансування.

Розвиток регіональних фінансових ринків у країнах з перехідною економікою є важливим елементом економічних реформ. У багатьох країнах на початкових етапах переходу до ринку регіональні фінансові ринки, й особливо ринки цінних паперів, побудовані на оформленні державного та муніципального боргу випуском облігацій, масовій приватизації і швидкому зростанні приватного сектора, створенні великої кількості нових компаній. Такі ринки відкривають доступ до міжнародних ринків грошей і капіталу, стимулюють розвиток системи фінансових установ і сприяють удосконаленню ринкових відносин та інфраструктури. Однак ці ринки залишаються маленькими й відокремленими з точки зору інструментів, галузей і регіонів, не здатні належним чином відобразити та відреагувати на важливі економічні та соціальні події. Підтвердженням цього факту є нерозвиненість системи територіальної організації фінансового ринку в Україні.

Раціональна територіальна організація – це науково обґрунтована, керована дією економічних законів, впорядкована, динамічна система оптимального просторового поєднання суб'єктів економіки, об'єднаних в єдине ціле комплексом різнопланових зв'язків, яка характеризується пропорційністю і комплексністю розвитку, раціональним використанням наявних умов та місцевих ресурсів і діяльністю якої спрямована на розв'язання соціально-економічних проблем і поліпшення життєвого середовища суспільства.

Під територіальною організацією фінансового ринку ми розуміємо динамічний саморегулюючий процес поєднання в межах певної території економічно та фінансово взаємопов'язаних прямих учасників фінансового ринку і фінансових посередників різних форм власності, діяльність яких забезпечується функціонуванням ринкової інфраструктури фінансового ринку і спрямована на всебічне задоволення економічних, фінансових та соціальних потреб суб'єктів економіки у фінансових активах та фінансових послугах і оптимізацію процесу трансформації вільних грошових коштів в інвестиційний та фінансовий капітал із метою їх залучення у процеси економічного розвитку території та зміцнення її фінансово-економічної самостійності.

Стратегія територіальної організації фінансового ринку – створення фінансового фундаменту для розвитку продуктивних сил

Обливної організації територіальних ринків фінансових послуг країни та її окремих територій; сприяння процесу перебудови, регіоналізації фінансових відносин та реалізації регіональних програм вирівнювання рівнів економічного, фінансового і соціального розвитку території з метою вдосконалення системи міжбюджетних відносин і зміцнення фінансової самостійності території; сприяння зміцненню фінансової бази регіональних суб'єктів господарювання; забезпечення зовнішніх джерел фінансування всіх суб'єктів економіки; адаптація до міжнародного поділу праці, що передбачає зближення і взаємоіснування національних економік у процесі глобалізації фінансово-економічних відносин.

Завданням територіальної організації фінансового ринку є об'єднання дрібних, відокремлених заощаджень населення, державних органів, приватного бізнесу, зарубіжних інвесторів, створення регіональних грошових фондів і трансформація цих коштів у позичковий капітал, що забезпечує зовнішні джерела фінансування суб'єктів економіки, сприяє зміцненню фінансової бази регіональних суб'єктів господарювання. Щоб наблизити територіальну структуру національного фінансового ринку до моделі ринку фінансових ресурсів фінансово розвинених країн, необхідно задовольнити первісні умови формування регіонального фінансового ринку. Тобто це наявність у регіонах країни таких ринкових елементів, як матеріально-сировинні та енергетичні ресурси, основні фонди, робоча сила та ін.

Тільки збалансована територіальна структура фінансового ринку країни здатна забезпечити повне використання фінансових ресурсів, прискорити розвиток галузей і регіонів, а ефективне управління процесами одночасної регіоналізації та інтернаціоналізації фінансів сприяє входженню системи регіональних фінансових ринків у світовий фінансовий простір і є запорукою зовнішньої економічної інтеграції економіки регіонів України.

Нерівномірний розподіл фінансових ресурсів у країні, нестача професійних знань, недосконале законодавство й обмеження, що накладені органами державної влади на банки та інші фінансові установи, перешкоджають створенню єдиної збалансованої системи фінансових ринків, і останні залишаються роздробленими погляду регіонів і доступу до різних ринкових інструментів.

Запорукою економічної євроінтеграції України повинен стати процес одночасної регіоналізації та інтернаціоналізації її фінансових

ринків, які є необхідним середовищем для роботи компаній і фізичних осіб, бо, як показує світовий досвід, розвиток промисловості й інших сфер регіональної економіки відбувається, як правило, за рахунок самофінансування (прибутков та амортизація) та із залученням на фінансовому ринку позичкових та інвестиційних капіталів. У світовій економічній практиці склався певний баланс між внутрішніми й позичковими джерелами фінансування (відповідно 50% і 50%). Винятком була Японія, де частка позичкового капіталу становила 80%. Для того, щоб Україна не потрапила в повну фінансову залежність від окремих країн чи їхніх груп, саме вдосконалення територіальної організації регіональних фінансових ринків та їхня економічна інтеграція повинні стати основою не тільки зовнішньоекономічної діяльності, а насамперед внутрішньої політики України.

8.3. Місце та регіональне самоврядування як суб'єкт фінансового ринку

Рефінансування бюджетів місцевих адміністрацій за допомогою випуску боргових зобов'язань уже близько ста років є нормою фіскальної політики будь-якої країни з розвиненою ринковою економікою. У деяких країнах за допомогою ринку цінних паперів вдається повністю обслуговувати бюджетний дефіцит. Сучасна Україна, в якій ринкові відносини тільки формуються, намагається відродити досить розвинений колись спосіб мобілізації фінансових ресурсів. Згідно з чинним законодавством України, рішення про випуск облігацій приймається органами місцевого самоврядування.

Можливість одержати значні додаткові фінансові ресурси для розвитку інфраструктури регіонів через випуск облігацій обумовлює, згідно зі світовим досвідом, високі темпи розвитку ринку муніципальних (регіональних) цінних паперів, суб'єктами якого, перш за все, виступають місцеві (регіональні) органи влади.

Світова практика свідчить, що випуск цінних паперів, забезпечених доходами за інвестиційними проектами, – досить поширений механізм залучення необхідних грошових коштів у інфраструктуру регіонів: інституційну, інформаційну, законодавчу, соціальну, ділову, управлінську. Муніципальні позики є одним із важливих інструментів фінансування критичних суспільних потреб, таких як розвиток систем

Обливість організації територіальних ринків фінансових послуг електро-, водопостачання та каналізації, будівництва житла, розвиток транспортних мереж, будівництво об'єктів освіти, охорони здоров'я тощо. Перерозподіл боргових зобов'язань між різними рівнями управління дозволяє реалізувати регіональні програми, підвищує фінансові можливості місцевого самоврядування та знижує тиск на загальнодержавний бюджет.

- Привабливі риси облігаційної форми муніципального запозичення:– зниження вартості запозичень (емісія облігацій дозволяє знизувати відсоткові ставки за запозиченими ресурсами, мобілізуючи на внутрішньому фінансовому ринку вільні кошти нерезидентів, фізичних осіб і небанківських установ для покриття дефіцитів і тимчасових касових розривів місцевих бюджетів, фінансування сезонних робіт. Широке коло інвесторів забезпечує можливість запозичання на більш привабливих умовах порівняно із залученням на ці цілі прямих кредитів комерційних банків);
- відсутність негативних перерозподільних ефектів (на відміну від використання для фінансування бюджетних розрахунків банківських векселів, випуск облігацій дає можливість уникнути негативного впливу ефекту перерозподілу, в результаті якого профінансовані за допомогою векселів за номіналом підприємства й організації бюджетної сфери з метою отримання „живих” грошей змушені продавати їх із 15 – 40% дисконтом кінцевим інвесторам, що негайно погашають векселі за номіналом шляхом сплати податків або пред'являють їх до погашення за номіналом після закінчення строку обігу);
- фінансування виробничих проектів (велика надійність і ліквідність муніципальних облігацій дозволяє зробити їх оптимальним інструментом залучення інвестицій у виробництво. Емісія конвертованих муніципальних облігацій, призначених для фінансування конкретних виробничих проектів, дозволяє забезпечити страхування прямих іноземних інвестицій);
- удосконалення інфраструктури регіональних фінансових ринків (успішне проведення позик відіграє важливу роль у поліпшенні інвестиційного клімату в регіоні, створює потужний імпульс для розвитку інфраструктури регіональних фондів ринків);

Стратегія розвитку підприємств невиробничої сфери регіону

- сприяння міжрегіональному руху капіталів;
- сприяння трансформації заощаджень населення в інвестиції (емісія муніципальних облігацій дозволяє розв'язати проблему трансформації заощаджень населення в інвестиції).

Структура та обсяги випуску муніципальних позик залежать від грошової та фінансової ситуації, а також від загального соціально-економічного стану країни. Світовий досвід показує, що відсутність інформаційної відкритості ринку муніципальних облігацій суттєво стримує його якісний розвиток.

Серед вад формування вітчизняного ринку муніципальних облігацій:

- неможливість для учасників ринку централізованого доступу до проспектів емісії муніципальних облігацій;
- недоступність для учасників ринку інформації про кількісні результати проведення емісії муніципальних цінних паперів;
- нестача наукових досліджень, присвячених проблемам розвитку і функціонування ринку муніципальних цінних паперів в Україні і за кордоном.

Спроба будь-що отримати кошти призводить часом до грубих порушень, ставить під загрозу фінансову безпеку окремих регіонів і держави в цілому. Так, розповсюдження муніципальних позик, побудованих за принципом ОВДП, веде, насамкінець, до будівництва фінансових пірамід і добре відомими наслідками. Світова практика показує, що єдино виправданим може бути використання коштів позики тільки у виробничих проектах, що матимуть конкретну економічну віддачу і відіграватимуть важливу роль у соціально-економічному розвитку регіону.

8.4. Аналіз сучасного стану банківської системи України

Процес переходу України до якісно нової форми економічних відносин, що базуються на ринкових принципах ведення господарства, зумовив необхідність внесення кардинальних змін до фінансово-кредитної сфери економіки, яка відіграє ключову роль у забезпеченні руху грошових потоків, тим самим створюючи базові передумови суспільного відтворення. Основною ланкою цієї сфери є банківська система, якій належить провідне місце в загальному механізмі організації й регулювання господарського життя суспільства і від

Обливісті організації територіальних ринків фінансових послуг
ефективності функціонування якої вирішальною мірою залежить успіх соціально-економічних перетворень у країні загалом.

Розвиток банківської системи як головного складника фінансового сектора покликаний прискорити трансформацію суспільства загалом і розвиток бізнесу зокрема, оскільки значний вплив банків на українське середовище очевидний.

Розвинута банківська система є необхідною умовою нормального функціонування економіки, тобто функціонування суб'єктів господарської діяльності та державного бюджету. Лише через досконалу банківську систему можна здійснити реструктуризацію економіки в цілому. Крім того, надійний і розвинений банківський сектор відіграє надзвичайно важливу роль у стабілізації економіки країни. Без залучення коштів населення у банківський сектор неможлива фінансова санація підприємств, які потребують фондів для функціонування і реструктуризації.

Нині у вітчизняній банківській системі, як і в інших сферах національної економіки, відбувається становлення ринкових насамперед конкурентних засад. Рівновага на банківському ринку, а отже, й стабільність банківської системи безпосередньо залежать від стану конкуренції. З огляду на це, на нинішньому етапі розвитку ринкових відносин в Україні першочергового значення набуває підвищення конкурентоспроможності банківського сектора.

Банківська система України сьогодні вважається одним із найрозвинутіших елементів господарського механізму, оскільки її реформування було розпочато раніше за інші сектори економіки, що визначалося ключовою роллю банків при виконанні завдань переходу до ринку. Нинішні показники діяльності в банківському секторі країни значно кращі за ті, які спостерігалися в минулі роки. Сьогодні наявне зростання ділової активності населення, продовжує розвиватись випуск та інфраструктура кредитних карток, впроваджуються нові продукти, різноманітні форми депозитів, Інтернет-банкінг та ін. Здійснюється широкий спектр кредитних, гарантійних, розрахункових, документарних і депозитарних операцій, посилюється міжбанківська конкуренція за види та обсяги надання приватному сектору послуг, банківських продуктів, підвищується їхня якість.

Вивчення стану та аналіз тенденцій розвитку банківської системи України дають підстави стверджувати, що вона практично сформована

діють філії системних банків або невеликі „кишенькові“ банки, які не задовольняють попит на банківські послуги. Так, у Києві діє понад 100 банків, при тому що в 9 областях, а саме: Вінницька, Житомирська, Кіровоградська, Миколаївська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька немає жодного місцевого банку.

В Україні зареєстровано 1415 діючих філій банків. Слід зазначити, що останнім часом спостерігалася тенденція до скорочення кількості філій банків. Відбувалося закриття збиткових філій банків і філій ліквідованих банків.

У стані ліквідації перебуває 19 банків, з них 16 банків ліквідується за рішенням НБУ, 3 – за рішеннями господарських (арбітражних) судів.

У 2006 року продовжувала тривати тенденція зростання основних показників діяльності банків.

Капітал (балансовий) банків збільшився на 70,0% і за станом на 01.01.2007 р. становить 43,3 млрд. грн.

Зростання капіталу банків, в основному, відбулося за рахунок збільшення сплаченого зареєстрованого статутного капіталу – на 10,1 млрд. грн., або на 62,7%, загальних резервів, резервного фонду та інших фондів банку – на 1,7 млрд. грн., або на 58,2%, емісійних різниць – на 0,7 млрд. грн., або в 2,2 рази.

Капітал (балансовий) банків має таку структуру. Сплачений зареєстрований статутний капітал складає 60,7% від капіталу, дивіденди, що спрямовані на збільшення статутного капіталу, – 0,3%, емісійні різниці – 2,8%, загальні резерви, резервний фонд та інші фонди банків – 10,8%, результат минулих років – 1,7%, результат поточного року – 10,5%, результат переоцінки основних коштів, нематеріальних активів та інвестицій в асоційовані та дочірні компанії – 13,2%.

За 2006 рік зобов'язання банків України збільшилися на 57,7% або на 108,7 млрд. грн. і на 01.01.2007 становили 297,2 млрд. грн., в т.ч. нерезиденти – 23,7% від зобов'язань.

Збільшення зобов'язань банків відбулось, в основному, за рахунок строкових вкладів (депозитів) інших банків і кредитів, отриманих від інших банків – на 40,2 млрд. грн., або в 2,5 рази; збільшення коштів фізичних осіб – на 33,5 млрд. грн., або на 46,2%; коштів суб'єктів господарювання – на 15,7 млрд. грн., або на 25,6%; кредитів, що

і, в цілому, відповідає вимогам перехідного періоду та враховує рекомендації Базельського Комітету.

Розробка Національним банком України необхідної нормативно-правової бази, запровадження нових принципів діяльності банків, організація ефективної системи банківського нагляду, менеджменту, використання заручбного та накопичення власного досвіду – зробили банківську систему України важливою складовою фінансово-кредитної системи держави. Поряд із цим масова приватизація, підвищення рівня концентрації капіталу в усіх галузях народного господарства, розширення зовнішньоекономічних зв'язків поставили нові завдання перед банківською системою. Виявилось, що для їхнього виконання банки є малопотужними, характеризуються низьким рівнем капіталізації, ліквідності, слабо пов'язані з реальним сектором економіки, вразливі та мають низьку якість менеджменту. Така ситуація призвела до банкрутства кількох великих банків, а також суттєвого реформування багатьох малих і свідчить про очевидне накопичення проблем і необхідність їхнього негайного розв'язання.

У зв'язку з цим існує об'єктивна необхідність реструктуривання банківської системи України, оскільки на сьогодні відбувається „вимивання“ регіональних банків шляхом поглинання їх іншими. Тобто відбувається перерозподіл сфер впливу між великими банками. У результаті маємо нерациональну структуру банківського сектора.

За 2006 рік банківська система поповнилася 13 банками (ЗАТ АКБ „Сигмабанк“, АКБ „Престиж“, ТОВ КБ „Дельта“, ТОВ „АІС-банк“, ТОВ „Партнер-Банк“, ТОВ „Банк Богуслав“, ЗАТ КБ „Конкорд“, ВАТ КБ „Ілобанк“, ЗАТ „Фінансбанк“, ЗАТ „Вест Файненс енд Кредит Банк“, ТОВ „Європейський газовий банк“, ВАТ „РД Банк“, ТОВ „Укрфінансбанк“).

Станом на 1 січня 2007 року ліцензію Національного банку на здійснення банківських операцій в Україні мали 170 банків, у тому числі: 135 банків (79,4% від загальної кількості діючих банків) – акціонерні товариства (з них: 91 банк (53,5%) – відкриті акціонерні товариства, 44 банки (25,9%) – закриті акціонерні товариства), 35 банків (20,6%) – товариства з обмеженою відповідальністю.

Результатом проведення банками політики консолідації є фінансове послаблення регіонів, особливо тих, в яких на даний час взагалі не існує своїх банків. Має місце ситуація, коли у регіонах

Слід зазначити, що банківські установи розташовуються в містах і районних центрах, у сільській місцевості банківських установ практично немає. До розв'язання цієї проблеми підключився Світовий банк, який надав Україні для опрацювання концепцію Проєкту „Фінансування розвитку села”. Метою цієї програми, розрахованої на 7 років, є розвиток економіки регіонів та інфраструктури фінансово-кредитного ринку в сільській місцевості. Вона передбачає досягнення мети шляхом широкого доступу до фінансових послуг, насамперед для фермерів, підприємців, малих і середніх підприємств у сільській місцевості (як сільськогосподарських, так і не зайнятих у сфері сільськогосподарського виробництва).

Однією із стратегічних цілей проєкту є зростання обсягів і видів фінансових послуг, що використовуються підприємцями та підприємствами у сільській місцевості, а саме:

- зростання кількості та обсягів кредитів, наданих підприємствам та домогосподарствам у сільських регіонах;
- зростання обсягів кооперативного, мікро- та споживчого кредитування;
- збільшення кількості філій приватних підприємств у сільській місцевості;
- фінансова життєздатність філій у сільській місцевості, можливість вирішення питань щодо отримання кредитів на місцевому рівні.

За цими напрямками інтереси Світового банку та України збігаються і доцільно їх підтримати на державному рівні.

Підтримка розвитку малого бізнесу в регіонах здійснюється також у рамках кредитування по лінії міжнародних фінансових організацій: Німецько-Українського Фонду, ЄБРР, проєкту BIZPRO, Програми ООН „Підтримка малого та середнього підприємництва в Україні”, проєкту TACIS, Проєкту Міністерства міжнародного розвитку Уряду Великої Британії та Польсько-Американсько-Української ініціативи про співробітництво.

Крім того, важливим інструментом державної політики підтримки малого підприємництва на місцевому рівні є відповідні регіональні програми, які передбачають виконання ключових завдань, таких як законодавче забезпечення, фінансова підтримка, створення інфраструктури, кадрового та ресурсного забезпечення на місцях.

Стратегія розвитку підприємств невиробничої сфери регіону

Отримані від міжнародних та інших фінансових організацій, – на 4,8 млрд. грн., або в 2,4 рази; коррахунків інших банків – на 3,7 млрд. грн., або в 2 рази; цінних паперів власного боргу – на 3,3 млрд. грн., або в 2,2 рази; субординованого боргу – на 2,1 млрд. грн., або на 83,0%.

Зобов'язання банків мають таку структуру: кошти Національного банку України складають 0,5% від загальної суми зобов'язань; коррахунки інших банків – 2,5%; строкові вклади (депозити) інших банків та кредити, отримані від інших банків, – 22,8%; кошти суб'єктів господарювання – 25,9%; кошти фізичних осіб – 35,7%; кошти небанківських фінансових установ – 2,5%; кошти бюджету та позабюджетних фондів – 0,6%; кредити, отримані від міжнародних та інших фінансових організацій – 2,8%, цінні папери власного боргу – 2,1%; субординований борг – 1,6%; інші зобов'язання – 3,0%.

Банки мають таку структуру коштів населення з точки зору строковості: строкові кошти складають 81,8 млрд. грн., або 77,2% від загальної суми вкладів, а кошти до запитання – 24,2 млрд. грн., або 22,8%; кошти в національній валюті складають 53,8% від загальної суми коштів фізичних осіб.

Збалансоване зростання активів і поліпшення їх структури та якості є необхідною умовою стабільного функціонування й розвитку банків. У 2006 році активи збільшилися на 59,2%, або на 126,6 млрд. грн., і становлять 340,4 млрд. грн. Загальні активи збільшилися на 58,3%, або на 130,1 млрд. грн., і складають 353,1 млрд. грн., в т.ч. нерезиденти – 5,0% від загальних активів.

Збільшення загальних активів відбулось, в основному, за рахунок збільшення кредитів, наданих банками – на 113,3 млрд. грн., або на 72,5%, з них: кредитів, що надані суб'єктам господарювання, – на 58,6 млрд. грн., або на 53,8%, кредитів, наданих фізичним особам, – на 44,6 млрд. грн., або в 2,3 рази.

Водночас деякі великі банки здійснюють реструктуризацію їх філіальної мережі, у зв'язку з чим 932 філії були реорганізовані в територіально відокремлені банківські відділення (ТБВВ). Така ситуація призводить до того, що малі та середні підприємці з регіонів мають певні складнощі з отриманням кредитів (рішення про кредит, як правило, приймається в головному офісі банку), тому що філії вбачають у регіонах, перш за все, ресурсну базу для головного офісу, а „кишенькові” банки розв'язують проблеми своїх акціонерів.

8.5. Розвиток інфраструктури фінансових ринків регіонів

Найменш розвиненими в кількісному і якісному відношенні, з точки зору відповідності до вимог ринкової економіки, є компоненти інфраструктури фінансового ринку. Аналізуючи стан розвитку ринкової інфраструктури України, слід визнати, що ринковою її ще важко назвати. Існуюча інфраструктура перехідна, незріла, несформована, причому в кожному з означених нами складових елементів: інституційному, інформаційному, юридичному та соціальному.

Розглянемо інфраструктуру фінансового ринку, з погляду її розміщення, в декількох контекстах. По-перше, фінансовий ринок та його інфраструктуру як певну автономну систему, з припущенням, що його автономність неабсолютна, тому що в реальному житті фінансовий ринок не існує ізольовано від усієї економіки. По-друге, будемо розрізняти глобальну (розглядатиметься на національному рівні) і локальну інфраструктуру фінансового ринку (на рівні окремих регіонів і територіально-адміністративних утворень).

Діяльність інфраструктури у внутрішній системі фінансового ринку сприяє формуванню попиту на фінансові послуги, зростанню обсягу асортименту пропозиції фінансових продуктів. До внутрішньої системи фінансового ринку відносять фінансовий і кадровий потенціал, наявність і довіру клієнтів, уміння співпрацювати з фінансовими інститутами, якість маркетингової діяльності і ефективність стратегічних рішень.

Фінансові інститути фінансового ринку реалізують свої економічні інтереси з урахуванням дій різних факторів зовнішнього середовища, причому на деякі з них він може опосередковано впливати, дія ж інших факторів виходить за межі впливу інститутів, і він повинен пристосуватись до них.

До факторів, на які може впливати фінансовий інститут, належать: ринковий попит, конкуренція, рівень розвитку інфраструктури фінансового ринку (окремого сегмента фінансового ринку).

До неконтрольованих факторів, що впливають на формування інфраструктури фінансового ринку, належать:

- загальноекономічна ситуація в регіоні, країні та за її межами; рівень життя та зосаодливості населення;

- кон'юнктура фінансового ринку;
- демографічна ситуація тощо.

Дія цих факторів визначає поведінку фінансових інститутів у ринковому середовищі, формує стратегію і тактику, окреслює можливості просування на ринку фінансових послуг у межах певної території.

До елементів інфраструктури фінансового ринку належать: правове інформативне забезпечення; інформаційна мережа; інституційна мережа (кредитно-фінансова система); система підготовки кадрів (страхові сюрвейери, андеррайтери), наукове обслуговування; аудиторська мережа; професійна етика і мова, менталітет населення.

Інформаційна складова характеризується низьким рівнем професійного аналізу та рекомендацій на основі використання сучасних інформаційних систем, особливо в галузі українізації діловодства та технічного аналізу діяльності сегментів фінансового ринку. Законодавче забезпечення діяльності суб'єктів фінансового ринку характеризується низькою ефективністю. Причиною цього є недостатньо розвинена законодавча база та її нестійкість, а також часті перегляди „правил гри“ на фінансовому ринку. Через відсутність у законодавчих і наукових виданнях, засобах масової інформації чіткого трактування сутності поняття „фінансовий ринок“, проблемою стає відстеження інформаційних потоків, що дають можливість оцінити та спрогнозувати ситуацію, що складається в певних сегментах і територіальних проявах фінансового ринку.

Соціальний моніторинг фінансових можливостей та інвестиційних уподобань населення регіонів показує, що рівень економічного, а особливо „біржового“ мислення і сприйняття ринкового фінансового механізму громадянами України далекий від того, який вимагається для включення соціальної активності мас у функціональну систему фінансового ринку. Наднизькі показники забезпечення населення комерційно-фінансовою інформацією щодо діяльності фінансових посередників на регіональних фінансових ринках і певний інформаційний вакуум, що спостерігається в регіонах України, призводять до часткової присутності на фінансовому ринку потенційного інвестора економіки – населення.

Розвиток інфраструктури фінансового ринку України повинен бути побудований за міжнародними стандартами, але з урахуванням

Стратегія розвитку підприємств не виробничій сфері регіону

специфіки нашої країни. Для розбудови інфраструктури таких сегментів фінансового ринку, як грошовий і кредитний ринок, необхідно посилити ринкові процеси в регіонах та роль у них місцевих органів самоврядування, активізувати створення стабільного й сприятливого для їхнього розвитку законодавства, здорового конкурентного середовища, сприяти поверненню довіри з боку населення і суб'єктів підприємницької діяльності; при підтримці з боку держави розвивати мережу філій і активізувати інвестиційну діяльність банків та інших фінансово-кредитних установ, що найбільш пристосовані до інвестиційної діяльності, створити спеціальну банківську установу, основною метою якої було б питання довгострокового кредитування.

Зупинимось на аналізі й оцінці інституційного елемента інфраструктури фінансового ринку, а саме: особливостях територіальної організації існуючих банківських фінансових інститутів; визначимо соціально-економічні чинники, що повинні, згідно зі світовим досвідом, зумовлювати появу нових видів фінансових посередників у системі фінансового ринку України.

Унаслідок поточності та мобільності грошового капіталу, банки перетворились у найбільш універсальний елемент інфраструктури фінансового ринку, що забезпечує взаємодію суб'єктів господарювання, здійснення інвестицій і зниження підприємницьких ризиків.

Як показує світовий досвід, процес створення оптимальної банківської мережі тривалий. Період екстенсивного росту, з яким був пов'язаний перший етап становлення системи комерційних банків в Україні, закінчився (на 1 січня 1998 року нараховувалось 227 комерційних банків), але щодо готовності банківської сфери стати криворосною системою ринкової економіки виявляється, що вона в Україні ще далеко від досконалості. Насамперед, це стосується генерального напрямку її трансформації, яким виступає створення дворівневої банківської системи класичного типу: „центральний банк – система комерційних банків”. У цілому цей напрям витримується, але досить суперечливо й непослідовно. У порядку демонополізації держвласності великі галузеві банки – Промбудбанк, Агропромбанк, Ощадбанк, Житсоцбанк і Зовнішекономібанк – було перетворено в комерційні банки (відповідно, Промінвестбанк, АКБ „Україна”, Ощадбанк, Укрсоцбанк і Укресімбанк).

Обливість організації територіальних ринків фінансових послуг

Негативні тенденції в розвитку банківської системи, будучи відзеркаленням несприятливих процесів, що відбуваються як у ній самій, так і в економіці в цілому, спричинили відповідний вплив на суспільну свідомість.

Мережа комерційних банків, що склалася, далеко не оптимальна, як із точки зору співвідношення великих, середніх і дрібних банків, так і з погляду їхнього регіонального розміщення. Простежується хибна лінія, спрямована на стимулювання скорочення чисельності банків у регіонах із метою підвищення ступеня якості управління банківською системою. У зв'язку з цим в основі політики НБУ має лежати положення про те, що банків не повинно бути мало, їх повинно бути стільки, скільки потрібно, включаючи великі, середні і дрібні.

Сьогодні в Україні більше половини фінансового ринку контролюють 5 найбільших рейтингових банків: Промінвестбанк, Ощадбанк, Приватбанк, Укрсоцбанк і „Райффайзенбанк-Аваль”. Щодо регіональної структури розміщення комерційних банків в Україні, то найбільше їх у Київській (53 банки, або 41% із 130 найбільших комерційних банків по всій Україні), Харківській (13 банків, або 10%), Дніпропетровській (11 банків, або 8,5%), Донецькій (8 банків, або 6,2%), Одеській (8 банків, або 6,2%), АР Крим (8 банків, або 6,2%), Запорізькій (6 банків, або 4,6%), Львівській (5 банків, або 3,8%) областях.

Із 51 найбільших комерційних банків 30 припадає на Київську область, по три банки – в Дніпропетровській і Донецькій областях, чотири – в Запорізькій, п'ять – у Харківській, два – в Одеській, по одному – у Львові, Кременчуці та Луцьку. Таке розмежування територіальної банківської інфраструктури пов'язане з нерівномірністю територіального розміщення природно-ресурсного потенціалу та продуктивних сил. Тобто існують „багаті” і „бідні” території.

Оздоровлення фінансів області потребує збільшення розмірів місцевих бюджетів і посилення їхньої ролі у формуванні доходної частини своїх бюджетів. Розміри відратувань у бюджеті повинні відповідати рівню економічного та соціального розвитку регіону і визначатися на основі його загальноекономічних показників, зокрема питомої ваги в загальній сумі валового національного продукту й національного доходу держави. Держава й місцеві органи самоврядування повинні вести своє бюджетне господарство самостійно та незалежно одне від одного.

Регіональна політика України є компетенцією місцевих органів самоврядування. Через систему регіональних програм і гнучку податкову систему можна заохочувати капіталовкладення в інші регіони. Тому нині повинна підвищуватися роль місцевих податків і зборів, які повинні становити основну частину доходної бази місцевих бюджетів.

Однією з актуальних проблем нинішнього перехідного періоду є становлення в Україні мережі муніципальних банків, покликаних забезпечувати централізоване обслуговування виконавчих органів місцевої влади, об'єктів міського господарства й організації, що фінансуються з міського бюджету, а також акумулювати значні кошти для реалізації міських програм, проводити операції з муніципальними цінними паперами.

Розглядаючи регіональний аспект формування банківської системи України, необхідно враховувати економічні, політичні та соціальні особливості розвитку окремих регіонів. Об'єктивна оцінка такої специфіки дозволяє банкам краще, оперативніше визначати сфери і географію реалізації своїх інтересів. Існуючі регіональні банки відстають від столичних, більшість із них не володіють сучасними банківськими системами через слабку підготовку персоналу, а також низький рівень комп'ютеризації й комунікаційних мереж.

Досить бідним залишається набір банківських послуг, що надаються клієнтам у регіонах. Гострою є проблема кризи регіональних банків, врятування яких у більшості залежить від відповідної політики місцевої влади. Схема організації муніципальної банківської структури в нашій країні на сучасному етапі поки що не спрацьовує і зводиться до використання для муніципальних потреб (за умови укладеної угоди) вже існуючих комерційних банків. Наприклад, міські органи влади Харкова уклали подібні угоди одразу з двома комерційними банками – „Грант” і „Регіон-банк”, що були відібрані на конкурсній основі (в розрахунок при цьому бралися реальні величини капіталу, прибуток, рентабельність активів, вільні рейтинги банків).

Комерційні банки, що створюються в регіонах, відповідно до світового досвіду, повинні знаходитись під контролем територіального резервного банку. Резервні банки є певною мірою самостійними територіальними центральними банками, що проводять свою політику облікової ставки відповідно до місцевих умов, але під наглядом Ради управляючих.

За своїм характером і господарським статусом територіальний резервний банк – це корпорація, власниками якої є комерційні банки даного регіону, що формують його капітал на пайовій основі. Територіальних обмежень для відкриття відділень банків у більшості економічно розвинених країн не існує. Належних методичних підходів до проектування регіональної мережі комерційних банків у нас ще не розроблено.

В основі створення регіональних мереж банків у зарубіжних країнах лежать дві групи факторів. Перша пов'язана з рухом за клієнтами. Друга пов'язана з конкурентною боротьбою. Великі, фінансово міцні банки прагнуть поглинути слабкі фінансово-кредитні установи, перетворити їх на свої відділення. Модель регіональної мережі зорієнтована на домінування інтересів банку в діяльності структурних підрозділів, відповідальності банку як юридичної особи перед акціонерами, кредиторами, вкладниками за ефективну та стабільну діяльність.

Для побудови моделі регіональної мережі банків в умовах України використовують ідею визначення рейтингу привабливості регіонів, яка дає змогу виявляти потенціал подальшого розвитку мережі філій, а також пропонувати набір основних для даної фінансово-кредитної установи банківських послуг. Будуючи модель регіональної мережі, слід враховувати, насамперед, можливість використання об'єктивної бази оцінки інформації, в тому числі статистичних даних. Для визначення рейтингу відносної привабливості регіонів необхідно враховувати такі фактори: банківський ринок, регіональна економіка, географія, кадровий потенціал, перспективи регіону, матеріально-технічна база, місцева влада.

8.6. Регіональні особливості діяльності банків

На етапі переходу України до ринкової економіки актуальною залишається проблема вибору подальших напрямів розвитку держави та її регіонів. Сучасна регіональна політика є складовою частиною загальнодержавної політики соціально-економічних перетворень в Україні. В процесі дослідження необхідно з'ясувати значення комерційних банків і фінансово-кредитних інститутів у розвитку Чернівецького регіону. Основне завдання – розглянути особливості діяльності комерційних банків та фінансово-кредитних інститутів, що функціонують у Чернівецькій області та в м. Чернівцях.

Стратегія розвитку підприємств невиробничої сфери регіону

Актуальність даного питання полягає в тому, що розвиток банківської діяльності дуже важливий для процвітання будь-якого регіону. Значні фінансові ресурси фінансово-кредитних інститутів і банків підвищують економічний потенціал області. Але існують певні проблеми щодо функціонування цих установ. Тому необхідно виявити основні недоліки та вжити заходи щодо їх ліквідації.

Сьогодні на Буковині діє понад 300 відділень і філій комерційних банків (19 банківських філій і 291 безбалансове відділення). Найпотужнішими та найвідомішими банками буковинського регіону є „Аваль”, „Приватбанк”, „Тас-комерцбанк”, „Надра”, „Укрінбанк” та інші. За їхньою діяльністю веде жорсткий контроль управління Національного банку в Чернівецькій області. Щомісяця його уповноважені відділи аналізують звітність, ліквідність комерційних банків, здійснюють аналіз, стежать за порушеннями і в разі необхідності вживають певних заходів.

Управління Національного банку в Чернівецькій області здійснює раз на два роки перевірку всіх комерційних банків, на основі відпрацьованих показників. Якщо якийсь банк не дотримується цих показників, управління НБУ в Чернівецькій області вживає адекватних заходів впливу, зокрема штрафує чи позбавляє дозволів на здійснення певних операцій тощо. Управління Національного банку в Чернівецькій області у своєму розпорядженні має спеціальний відділ, в якому працює автоматична система обробки банкнот, яка в день обробляє 300 пачок валют, а в рік – 51400 (одна пачка номіналом 50000 гривень). Вона відсортовує гроші, що надходять до центрального сховища. У Чернівцях вона була встановлена однією з перших в Україні, ще в 1998 році, коли Головою Національного банку України був Віктор Андрійович Ющенко. Придбали її в Німеччині за 1 млн. доларів США.

Завдяки ефективній діяльності управління Національного банку України в Чернівецькій області на сьогоднішній день практично всім буковинським вкладникам банку „Україна”, що збанкрутів, повернуто втрачені кошти. Нині, з 26.02.2007 р., „Фонд гарантування вкладів” гарантує повернення 25 тисяч гривень за кожним вкладом.

Чернівецькі банки пропонують чимало найрізноманітніших послуг, якими можуть користуватися майже всі – і громадяни з низькими доходами, і заможні. І навіть пенсіонери мають змогу користуватися послугами банку – отримати пенсії через каси банків і банкомати, та ще й із відсотками.

Обливість організації територіальних ринків фінансових послуг

Щоб отримати кошти із-за кордону, можна відкрити поточний рахунок. Але визначити, який банк для цього кращий, виявляється непросто через значну кількість банків: малих і великих, які давно працюють і нещодавно відкрилися, стабільних із розрекламованими ім'ям, але заплатити більше за послуги, чи „молодий” банк, але з меншими витратами. Про відкриття поточного рахунка можна дізнатися в усіх банках території регіону. Результати опитування зведені в табл. 8.1. Ця інформація виключно про умови відкриття поточного рахунка для фізичних осіб. Для пенсіонерів діють інші умови і відсотки, як правило, значно вищі від вказаних.

Таблиця 8.1

Особливості відкриття поточного рахунка в банках території Чернівецького регіону

Банк	Вартість послуги		Початковий внесок		Відсотки на залишок	
	у грн.	у валюті	у грн.	у валюті	у грн.	у валюті
„Укрсоцбанк”	5 грн. +4 грн. за картку СБОН	50 грн.	1 грн.	5 дол.	2%	0,5%
„Аваль”	10 грн.	10 грн.	-	20 дол. або євро	3%	1%
„Енергобанк”	-	-	Укладається договір	5 дол. або євро	-	-
„Ощадбанк”	-	-	1 грн.	5 дол. або євро	1%	-
„Правекс-банк”	10 грн.	5 дол.	-	-	-	-
„Укоопспілка”	-	-	10 грн.	5 дол. або євро	-	-
„Укрексім-банк”	30 грн.	30 грн. 50 грн. (за рах. у дол. і євро)	50 грн.	10 грн. або євро	-	-
„Укрінбанк”	10 грн.	25 грн.	-	10 дол.	3%	-
„Надра”	5 грн.	20 грн.	10 грн.	5 дол. або євро	0,1%	0,1%
„Тас-комерцбанк”	5 грн.	5 грн.	-	-	2%	-
„Приватбанк”	7 грн.	7 грн.	-	-	5%	3%

Кожний буковинець проаналізувавши вартість послуг, початковий внесок і відсотки на залишок запропонованих банками, може для себе вирішити, в якому з банків відкрити рахунок. На сьогоднішній день велика кількість місцевого населення скористувалися цією послугою банку і відкрили поточний рахунок.

Існують і певні недоліки в роботі банків Чернівецького регіону, що перешкоджають підвищенню ефективності їхньої діяльності. Ця проблема актуальна і для багатьох інших українських банків. До 2005 року вітчизняна банківська система мала дещо нижчий рівень рентабельності активів, ніж банківські системи інших країн із перехідними економіками (за підсумками 2004 року цей показник в Україні становив 1,07%, в інших зазначених країнах – здебільшого 1,5–2,0%).

У 2005-2006 роках українські банки досягли суттєвого прогресу в плані підвищення ефективності діяльності. За підсумками 2005 року рівень рентабельності активів уже становив 1,31%, першого півріччя 2006 року – 1,62%, що є найвищим показником за останні десять років. Причому впродовж 2005–2006 років простежувалася тенденція до підвищення ефективності діяльності банків України і за іншими критеріями цього показника:

- поліпшилося співвідношення витрат і доходів (за результатами 2003 року воно становило 94,1%; 2004 року – 93,7; 2005 року – 93,3; за I півріччя 2006 року – 89,8%);
- зросло відношення прибутку до витрат (за результатами 2003 року – 6,3%; 2004 року – 6,7; 2005 року – 7,1; за I півріччя 2006 року – 11,3%);
- посилилася здатність банків трансформувати доходи в прибуток (відношення прибутку до доходу за результатами 2003 року становило 5,9%; 2004 року – 6,2; 2005 року – 6,6; I півріччя 2006 року – 10,1%).

Вибори у 2004 році призвели до погіршення функціонування банківської системи в багатьох регіонах, але не в Буковинському. Завдяки проведеній роботі банків Чернівецької області лише за 4 місяці 2004 року збільшилися надходження від вкладів населення на 110 мільйонів грн. Що ж стосується 2005 року, то на 1 травня населення області заощадило в банках понад 511 млн. грн. Узагалі за багатьма показниками банківська система Буковини займає чільні

Обливість організації територіальних ринків фінансових послуг місця серед багатьох інших в Україні. За 2005 рік банківська система Чернівецької області отримала майже 7,5 млн. грн. прибутку.

Майбутнє економіки, як регіонів, так і України в цілому, – за піднесенням промисловості, сільського господарства, сфери послуг. Всі вони потребують сьогодні допомоги фінансових установ. Вагомий внесок у розбудову економіки краю роблять саме комерційні банки. Чільне місце серед них займає Промінвестбанк. В Чернівецькій області функціонує 12 його філій та 1 комерційний банк, які забезпечують фінансово-кредитну діяльність підприємств краю. Провідне місце серед фінансових установ області посідає Чернівецьке центральне відділення Промінвестбанку: 2-ге місце за сумою прибутку, 3-тє – за розміром залучених коштів фізичних осіб, 4-тє – за розміром кредитного портфеля. Основними клієнтами банку є підприємства автотранспорту, сільського господарства, лісової промисловості, торгівлі. За підсумками роботи за 8 місяців 2004 року, відділенням отримано 6,3 млн. грн. доходу, 3 млн. грн. прибутку, досягнуто рентабельності в розмірі 48,1%. Забезпечено виконання основних економічних показників діяльності та нормативних вимог НБУ до кореспондентського рахунка. На кінець вересня майже закінчилися виплати компенсації жертвам нацизму за рахунок коштів німецького фонду. Чернівецьке Центральне відділення Промінвестбанку своєю роботою по цих виплатах позитивно спрацювало на імідж України.

Основа Промінвестбанку – це його клієнти. Чернівецька область – найменша за територією в Україні, і тому особистий контакт з кожним клієнтом має тут надзвичайно велике значення.

Ще одним комерційним банком, що сприяє, розквіту економіки Чернівецької області, є банк „Надра”. На території області відкрита значна кількість його відділень. Цей банк надає повний комплекс сучасних банківських послуг для населення, такі як: відкриття рахунків, розміщення коштів на депозитах на вигідних умовах під високі відсотки, прийняття платежів виплата переказів із-за кордону, розстрочка на придбання товарів і послуг, спеціальні умови авто- та житлового кредитування тощо. При цьому банк індивідуально підходить до обслуговування кожного клієнта і впроваджує комплексне виконання завдань розвитку клієнтського бізнесу. Банк „Надра” в Чернівецькій області – універсальна фінансова установа, один із лідерів банківського ринку. Він входить до десятки найпотужніших банків з

Стратегія розвитку підприємств невиробничої сфери регіону

активами понад 3 мільярди гривень і посідає верхні рядки банківських рейтингів. Банк „Надра” надає клієнтам понад 200 видів найсучасніших банківських продуктів і послуг. Має значну кількість клієнтів, які не тільки розміщують свої кошти на депозитах, а й беруть необхідні ресурси в кредит на розвиток бізнесу, що дає змогу збагачуватися регіону.

Незважаючи на великі досягнення буковинських банків, є на цій ділянці роботи й певні недоліки. Ефективна розбудова і діяльність регіональних представництв банків вимагають переосмислення та здійснення комплексу заходів щодо гармонізації інтересів розвитку банків і регіону. Для цього необхідно:

1. Змінити характер відносин між центральною установою та регіональним представництвом банку – з феодальних зробити їх партнерськими.
2. Їх більшим розумінням ставитися до потреб місцевої громади через проведення заходів підтримки соціальної й культурної сфери.
3. Здійснювати підвищення кваліфікації працівників банку.
4. Зменшити, по можливості, процентні ставки на кредити, що збільшить потік клієнтів, тощо.

Регіональною особливістю банківської системи Чернівецької області є значні фінансові надходження, що здійснюються заробітчани у вигляді грошових переказів із-за кордону. Поки що грошові перекази через міжнародні системи не оподатковуються, але вже лунали пропозиції щодо їх оподаткування. На даний момент комісію сплачує людина, яка пересилає гроші.

Взагалі, з початку 2006 року банківськими та фінансовими установами області виплачено буковинцям за закордонними переказами, у т.ч. за міжнародними платіжними системами, 37,7 млн. дол., 7,4 млн. євро. Крім цього, фізичними особами за межі України відправлено 1,3 млн. дол. і 0,8 млн. євро.

Найбільші суми надходжень спостерігалися в доларах США – близько 52%, в євро – близько 41%, решта надходжень – у російських рублях та інших валютах.

Населення краю стає дедалі активнішим інвестором. Станом на 1 червня питомо вага депозитів фізичних осіб у структурі вкладів становила 81,3%, тоді як на початку року – 76,3%, а темп їх приросту

Обливість організації територіальних ринків фінансових послуг за січень-травень склав 14%. Загалом станом на 1 червня 2006 року населення Буковини заощадило в банківських вкладах 822 млн. грн. Перевагу віддають вкладам в іноземній валюті, які становлять 53,1% загальної суми вкладів фізичних осіб.

За даними управління Нацбанку України в Чернівецькій області щодо кредитної діяльності банків краю нині простежується стійка тенденція до зростання обсягів кредитування інвестиційної діяльності суб'єктів економіки. Вимоги за кредитами, наданими на інвестиційні цілі, збільшилися за 2005 рік у 5,3 рази, а за січень-квітень цього року в 1,4 рази – до 222 млн. грн. Водночас валютні надходження на рахунки суб'єктів підприємницької діяльності області за 2005 рік зросли на 15,5% і становили в доларовому еквіваленті 78,9 млн. дол., а за січень-квітень 2006 року надійшло 25,1 млн. дол., що на 23% більше, ніж за відповідний період попереднього року.

На початок червня 2006 року кредитний портфель області становив 1 млрд. 425 млн. грн. Зберігаються високі темпи його приросту: за 2005 рік – 83,9%, за січень-травень 2007 року – 41,4%.

Сьогодні більшість буковинських банків переходять на довгострокові кредити, де відсоткова ставка нижча, ніж у короткострокових. А у бюджеті області передбачено 200 тисяч гривень на компенсацію частині відшкодування відсотків за кредитами для підприємств малого бізнесу. Є також регіональний фонд із підтримки малого та середнього бізнесу, який теж виділятиме гроші на такі цілі.

Особливістю Чернівецького регіону є й постійна нестача дрібних монет у продавців на ринках і в магазинах, незважаючи на те що їх завжди випускається необхідна кількість. Управління Національного банку в Чернівецькій області намагається відстежити, куди діваються дрібні монети. Щодо цього версії декілька: або ці монети переплавають на прикраси, або вони осідають десь у скарбничках, або ж просто недбало до них ставляться. За перший квартал 2005 року випущено в обіг 627 тисяч штук розмінних монет (1,7 тонни). А з початку грошової реформи – до 45,4 мільйона штук (90 тонн) монет, номіналом від однієї до десяти копійок, але жодна не повернулася.

Піднімаючи питання стосовно надійності охорони ощадних кас та інкасаторів у чернівецьких банках, зауважимо, що комерційні банки працюють або з державною службою охорони, або мають власну

При обранні того чи іншого банку, населення насамперед звертає увагу на ступінь захищеності касових приміщень, сховищ, де зберігаються цінності. Так, із метою поліпшення системи безпеки розроблена проектна документація на реконструкцію приміщення управління Національного банку в Чернівецькій області. Були певні вимоги до сховища, де зберігаються грошові та матеріальні цінності. Планувалося змінити систему охорони, пропускну систему, сигналізацію тощо. На це виділили понад 20 мільйонів гривень.

З метою оцінки ефективності діяльності банків та інших фінансово-кредитних інститутів у регіоні недостатньо оцінювати тільки їх територіальне розташування, а доцільно досліджувати їх ключову роль у формуванні пропозиції грошових ресурсів для реалізації регіональної економічної політики. Розглядаючи, наприклад, фінансову діяльність комерційних банків у регіонах, слід брати до уваги, що всі вони є філіями столичних банків, а це пов'язано з відпливом грошових ресурсів із регіонів.

Узагальнюючи викладені вище положення, можна зробити висновок, що можливості банківського сектора економіки для стимулювання розвитку регіонів використовуються не повністю. Надто пасивно іде процес формування умов для підвищення активності банківських установ, практично не вирішуються питання створення союзів, об'єднань регіональних комерційних і комунальних банків, здатних задовольнити попит суб'єктів господарювання на банківські послуги, підтримувати впровадження в регіонах практики синдикованого кредитування, розширення сфери застосування системи гарантій у сфері кредитування інвестицій для реального сектора економіки.

Взаємодія банків із територіальними органами управління та місцевими органами самоврядування повинна здійснюватися шляхом спільного фінансування на пайових засадах регіональних інвестиційних програм і проектів, з використанням фінансових ресурсів місцевих бюджетів і банків. У зв'язку з цим важливого значення набуває проблема координації регіональних економічних фінансових та інвестиційних програм з кредитною політикою банків та їх філій.

Узгодження економічних інтересів регіону і банківського сектора дасть можливість створення єдиної системи підготовки пропозицій з метою капіталізації ресурсів у рамках програми розвитку регіональної економіки.

Обливість організації територіальних ринків фінансових послуг

8.7. Перспективи формування регіональних ринків фінансових послуг в Україні

Із погляду довгострокових інтересів самої банківської системи вона потребує стабільного і сприятливого для її розвитку законодавства, здорового конкурентного середовища, довіри з боку населення і суб'єктів підприємницької діяльності.

Розглянувши проблеми банківського сектора України та можливі шляхи їх розв'язання, треба зазначити, що банківський сектор України розвинений ще дуже слабо, причиною чого є як дії органів державної влади (такі як, наприклад, спроби змусити найбільші банки надавати кредити під пільгові проценти певним підприємствам або галузям промисловості, податкова політика та ін.), так і загальноекономічні проблеми, і діяльність самих банківських установ.

На стан банківської системи, як вже зазначали, впливають численні фактори – зовнішні, внутрішні, економічні, неекономічні, викликаючи велику кількість серйозних проблем, які стоять на заваді підвищення конкурентоспроможності банківського сектора в Україні.

У результаті український банківський сектор не виконує ефективно свої функції, якими є:

- мобілізація грошових ресурсів на вклади від клієнтів;
- надання клієнтам позик і створення нових платіжних засобів;
- здійснення розрахунків між клієнтами.

Таким чином, банки мають здійснювати посередництво в переміщенні коштів від кредиторів до позичальників і виконувати функцію створення грошей і регулювання грошової маси.

В Україні ж виконання цих функцій банками пов'язане з викладеними нижче проблемами, серед яких:

- 1) відсутність довіри до банків з боку населення, а отже, й незначна мобілізація ресурсів банками порівняно з потенційними її можливостями;
- 2) низький рівень кредитування (особливо довгострокового, адже короткострокові кредити займають близько двох третин кредитного портфелю українських банків);
- 3) низький (порівняно зі світовим) рівень розрахунків між клієнтами (хоча і відбувається досить активний розвиток у даному

Стратегія розвитку підприємств невинробничої сфери регіону

напрямі – введення платіжних карток, утворення національної системи масових електронних платежів населення як один із основних напрямів роботи НБУ і т.д.).

На виконання банками України своїх функцій впливає також те, що більшість грошей перебуває поза банками у вигляді готівки, що безпосередньо стосується функції мобілізації ресурсів банками. Якщо у розвинутих країнах світу готівка становить лише 5–7% грошової маси, то в Україні вона складає близько 50% грошового обороту. Це пов'язано, зокрема, з тим, що готівкова маса зростає високими темпами у період інфляції, а також із тим, що ця інфляція зумовила знецінення заощаджень населення і викликала проблему його недовіри до банків, яка й досі залишається досить серйозною проблемою банківської системи України.

Проте проблеми, які стоять перед українськими банками, не є неподоланими. Вони потребують лише формалізації і цілеспрямованої роботи як органів державної влади, так і самих комерційних банків. Узагальненими *напрямами структуризації банківської системи* мають стати:

1. Стимулювання створення місцевих, регіональних та кооперативних банків.
2. Створення та розвиток банків для малого та середнього бізнесу.
3. Встановлення більш низьких вимог щодо достатності капіталу цих банків (у межах 8%) та можливості формування статутного капіталу до мінімального рівня поступово протягом 5 – 10 років відповідно до розробленого плану капіталізації.
4. Примусова реорганізація банків, які втратили значну частину капіталу через ризикові активи, що не були повернуті своєчасно.

Зазначені завдання повинні бути спрямовані на зміцнення банківської системи України та враховувати такі положення:

- політика адміністративного витіснення малих банків не відповідає принципам ринкової конкуренції, а відсутність у деяких регіонах територіальних банків (Кіровоградська, Вінницька, Миколаївська, Чернівецька) – неприпустиме явище на економічному полі регіону та країни;
- процеси консолідації банківських установ повинні визначатися економічною доцільністю і ринковими механізмами, а не

Особливості організації територіальних ринків фінансових послуг

адміністративно-командними методами; слід посилювати ринкові процеси в регіонах і роль у них місцевих органів самоврядування;

- економічні нормативи не є інструментом регулювання конкуренції, вони повинні використовуватись лише з метою забезпечення стійкості кредитної організації;
 - необхідний диференційований підхід до капіталу банків у регіонах;
 - повинні бути переглянуті норми обов'язкового банківського резервування. Альтернативою може бути стимулювання розвитку практики страхування банківських операцій (на основі визначення ступеня їхнього ризику);
 - при застосовуванні законодавства про банкрутство підходи не повинні бути занадто жорсткі: хвиля масових банкрутств банків не має ані економічного, ані політичного сенсу;
 - комерційні банки, що створюються в регіонах, згідно зі світовим досвідом, повинні знаходитись під контролем територіального резервного банку або ж представництва центрального банку;
 - при побудові моделі банківської системи регіону необхідно враховувати соціально-економічний розвиток регіону та якість життя населення відповідного регіону (потрібно розраховувати інтегральні показники на основі показників офіційної регіональної статистики);
 - регіональні (територіальні) банки повинні мати мережу філій в інших регіонах, що дає змогу клієнтам налагодити зв'язок з діловими партнерами в різних частинах країни;
 - для відстоювання своїх прав на місцевому та всеукраїнському рівні повинні створюватись територіальні банківські спілки.
- Удосконалення інфраструктури фінансового ринку України у просторовому вимірі передбачає в перспективі розширення кількості та якості системи небанківських інститутів, кожен окремих елемент якої лежить в основі функціонального механізму того чи іншого сегмента фінансового ринку. Вся небанківська частина інституційної складової фінансового ринку характеризується ще меншою впорядкованістю та керованістю порівняно з банківською сферою. Як правило, до складу небанківських фінансових інститутів входять

Стратегія розвитку підприємств невиноробничій сфері регіону

страхові компанії, державні пенсійні фонди, недержавні пенсійні фонди, пенсійні фонди (каси) підприємств, інвестиційні фонди та компанії, трастові компанії, фондові біржі, валютні біржі, депозитарії, реєстратори, ломбарди, кредитні спілки тощо.

Доцільним щодо вдосконалення фінансової інфраструктури на місцевому ринку капіталів і міжбанківської конкуренції було б створення вільної банківської зони в Україні. Існує два варіанти створення вільної банківської зони: в межах однієї з існуючих економічних зон; окремо від існуючих спеціальних економічних зон. На території певного міста створюється „спеціальна банківська зона”, в якій впроваджується спрощений порядок реєстрації банків з іноземним капіталом. Для цього необхідна відповідна правова база і політична воля керівників держави. Завдяки спеціальній банківській зоні на території України відбудуться такі процеси:

- 1) підвищиться привабливість країни для іноземних інвесторів;
- 2) розвиток відносин між офшорними та зарубіжними банками у сфері банківських послуг сприятиме освоєнню банківських ноу-хау місцевими банками;
- 3) з'являться нові робочі місця для жителів, які обслуговуватимуть банківський бізнес;
- 4) збільшаться загальні видатки на обслуговування банківської системи (заробітна плата, орендна плата, плата за житло тощо);
- 5) з'являться додаткові надходження до місцевого бюджету.

Очевидний той факт, що говорити про справжню конкуренцію спроможність банківського сектора України на світовому ринку поки що рано. Що ж до регіональної конкуренції банків, то можна стверджувати, що її як такої на сьогодні не існує, оскільки практично вся вага частка української банківської системи, включаючи її надбання і переваги, розташована в Київській області, тоді як в інших регіонах банківський сектор не набув такого розвитку, що й зумовлює проблему відсутності як регіональної конкуренції, так і регіональної конкурентоспроможності.

Низький рівень капіталізації більшості комерційних банків України штовхає їх проводити агресивну політику, спрямовану на досягнення високого рівня прибутку (з цією метою здійснювалася і діяльність банків у країні під час інфляційних процесів, які створювали враження легкого

Обливість організації територіальних ринків фінансових послуг заробляння грошей, що призвело до процвітанню спекулятивних угод в інфляційному кліматі та негативно вплинуло на довіру населення до банків). Шлях забезпечення зростання власного капіталу за рахунок накопичення прибутку є одним із найпростіших і найдешевших, але така політика пов'язана з високим рівнем ризику. Крім того, обмежена капітальна база банків може стати на заваді розширенню їхніх операцій з обслуговування різних груп клієнтів, а також зумовлює досить низький інвестиційний потенціал банківських установ, а без довгострокових вкладень в економіку неможливі є заходи щодо припинення спаду та нарощування виробництва.

Дуже важливим для підвищення конкурентоспроможності банківських установ є розвиток реального сектора економіки шляхом підвищення ефективності підприємств, застосування інституту банкрутства, стимулювання інвестицій, сприяння конкуренції.

Останнє, зокрема, вимагає від держави постійної підтримки рівноваги або балансу між конкуруючими організаціями (будь-які обмеження іноземних, асоційованих конкурентів на внутрішньому ринку повинні супроводжуватися посиленням конкуренції між вітчизняними банками) та протидії будь-яким проявам монополізму та недобросовісної конкуренції, зокрема спробам територіального поділу ринків.

Ведучи мову про необхідні для підвищення конкурентоспроможності банківського сектора України умови, слід зазначити, що для того, щоб відповідати вимогам та викликам сьогодення, процес упровадження змін у банківському секторі повинен мати постійний характер. Йдеться не про подальшу регламентацію діяльності банків (контроль, нагляд тощо), бо в цій справі вже напрацьовано достатньо механізмів, а про створення середовища, в якому вони можуть нормально функціонувати як з фінансової точки зору, так і з погляду легалізації.

У фінансовій площині передусім потрібно створити умови для розвитку середньо- та довгострокових стратегій. У цьому контексті особливого значення набуває стабілізація фінансових ринків, зниження волатильності фінансових інструментів, збереження стабільного курсу гривні, оскільки це безпосередньо впливає на ціни кредитних продуктів.

Важливим є питання свободи економічної діяльності, політичної ситуації, стану соціальної сфери та численних соціальних проблем.

Стратегія розвитку підприємств невиробничої сфери регіону

Рівень життя населення, політичні настрої, панівні ідеології, релігія, розвиток освіти, стан сфери послуг, виробництва товарів, міжнародне положення країни – все це так чи інакше впливає на здійснювані з метою поліпшення стану банківської системи зміни.

Проте, як відомо, конкурентоспроможність галузі (в даному випадку – банківського сектора економіки) формується насамперед конкурентоспроможністю кожного окремого її суб'єкта. Звідси випливає важливість для проведення бажаних змін умов внутрішніх. А це:

- особливості формування статутного капіталу та пріоритетні напрями його концентрації;
- універсальність банківської діяльності;
- територіальне наближення послуг до цільових груп споживачів;
- пропозиція банківських продуктів;
- можливість варіації цін на запропоновані послуги;
- стан банківських технологій;
- стан управління та якість управлінського персоналу;
- імідж банку як в Україні, так і за кордоном (що, у свою чергу, досягається завдяки стандартам обслуговування клієнтів; дотриманню законів, етичних норм і правил чесного ведення бізнесу; сумлінному виконанню зобов'язань та постійному піклуванню про власну репутацію);
- турбота про працівників банківської установи, створення умов для реалізації кожним із них своїх здібностей;
- відповідність якості послуг міжнародним стандартам (ISO, Європейського Союзу, ООН, S.W.I.F.T, Міжнародного валютного фонду та ін.);
- власна концепція розвитку та управління;
- система інформаційного забезпечення процесів управління;
- системний аналіз і прогнозування діяльності банку;
- стан внутрішньобанківської нормативної бази, яка б усебічно регламентувала діяльність банку (інструкцій, методик, положень, технологічних карт, функціональних обов'язків, прав Доступу до баз даних, прав підпису документів, аналітичної бази облікових процедур, принципів конфіденційності тощо);
- процедура підготовки, прийняття та реалізації управлінських рішень.

Особливості організації територіальних ринків фінансових послуг

Таким чином, для ефективного проведення змін із метою підвищення конкурентоспроможності банківського сектора необхідне є поєднання сприятливих зовнішніх і внутрішніх умов, які б разом створили певне позитивне середовище для успішної діяльності банків України.

Для розвитку ж мережі регіональних банків, пошвавлення кооперативного руху, заохочення створення спеціалізованих банків, забезпечення потреб у кредитуванні малого і середнього бізнесу та соціально захищених верств населення, в тому числі для забезпечення здійснення державних соціальних програм, необхідно об'єднати зусилля законодавчих, регулюючих служб держави. Кредитування малого та середнього бізнесу доцільніше проводити через регіональні банки, в яких клієнти обслуговуються та мають кредитну історію.

Роботу доцільно проводити одночасно та паралельно у трьох напрямках:

- по-перше, слід проаналізувати існуючу юридичну базу для здійснення таких перетворень, тобто виявити законодавчо визначені передумови;
- по-друге, оцінити очікуваний ефект проведення структуризації банківської системи України, розробити імітаційну модель наслідків таких нововведень;
- по-третє, змінити психологію ставлення населення та місцевої влади до малих банків.

Такий механізм реорганізації не матиме негативного впливу на ефективність діяльності існуючої сьогодні банківської системи. Більше того, підвищиться рівень якісної конкуренції в регіонах.

Важлива роль у створенні ефективного конкурентного середовища у банківській сфері України належить виваженій державній політиці. Банківська діяльність в конкурентних умовах повинна здійснюватися на єдиних принципах, встановлених для кредитних організацій, базуватися виключно на комерційних інтересах і відповідати вимогам нормативно-правового характеру.

Необхідними елементами створення ефективного конкурентного середовища в банківському секторі мають бути:

- гарантії невтручання третіх осіб у поточну діяльність кредитних закладів, за винятком випадків, передбачених законом;
- недопущення будь-яких переваг для роботи окремих банків;

Стратегія розвитку підприємств невиробничої сфери регіону

- забезпечення державою чіткого дотримання законодавчо встановлених принципів антимонопольного регулювання та сприяння розвитку конкуренції на фінансових ринках.

Позитивним наслідком розвитку мережі спеціалізованих і регіональних банків стане наближення банківської установи до клієнтів (розвиток таких банківських продуктів як споживче, іпотечне кредитування тощо).

Наведені пропозиції спрямовані на подолання тих проблем, які існують сьогодні в банківському секторі України та впливають на його глобальну та регіональну конкурентоспроможність.

Отже, для української економіки необхідно стимулювати створення регіональних банків, які б склали ядро банківської системи країни. Зокрема, розширення мережі комерційних банків в інших регіонах розв'яже проблему концентрації банків та їх активів переважно в Київській області та відповідно низького рівня конкурентоспроможності банків інших областей.

Планомірне і послідовне впровадження в масштабах країни комплексу запропонованих заходів може прискорити розвиток банківської системи, створивши реальні передумови для виникнення на фінансових ринках повноцінного конкурентного середовища та формування конкурентоспроможності банківського сектора на світовому рівні. А професіоналізм і накопичений практичний досвід більшої частини теперішніх працівників банківської сфери дозволяють сподіватися, що з часом в Україні сформується повноцінна банківська система, яка сприятиме активному ринковому розвитку економіки країни.